

James P. Niessen

Történészek az interneten – húsz évvel később

1996-ban történelmi és idegen nyelvi könyvtáros voltam a *Texas Tech University*-n a Texas állambeli Lubbockban. Két évvel korábban, még a *University of Texas at Austin* könyvtár szakán tanulva felfedeztem a történészek új internetes szervezetét, a H-Net-et, és ott az egyik levelezési lista – a Kelet-európai történelem: HABSURG csoport – önkéntes szerkesztője lettem. Akkor ez az addigi történelemprofesszori munkám és az új könyvtárosi pozícióm ideális kombinációjának tűnt. Ugyanabban az évben egy magyarországi utamon bejártam az innovatív szegedi egyetemi könyvtárat Kokas Károllyal, az internetes tevékenységéről ismert könyvtárossal. Amikor a *Debreceni Szemle* c. szakfolyóirat szerkesztője felkérte őt, hogy legyen résztvevője az internetről folytatott eszmecserejüknek, ő engem is a résztvevők közé ajánlott.

A *Heti Világgazdaság* című lapban vita folyt arról, hogy kívánatos-e az internet üzletésítése. Ahelyett, hogy ebbe a vitába közvetlenül bekapcsolódtam volna, úgy döntöttem, hogy megmutatom az internet hasznát a történészek számára. Ezt a címet választottam: "*A történészek az interneten, vagy: Hogyan lesz egy történész Cybernaut (kibernauta)*" Igen, azokban az ősi időkben a „cybernaut” már divatos kifejezés volt!

A történészek szkepticizmusa az internet vonatkozásában azon alapszik, hogy a diszciplína a hiteles, megváltoztathatatlan dokumentumokon alapszik, miközben az internet folyamatosan változik. A könyvtári költségvetések alig képesek lépést tartani e könyv-központú tudomány monografikus kiadványainak szaporodásával. Meg akartam mutatni az internet értékét az információk megosztásában, főleg a könyvtárközi kölcsönzésben, megjegyezve, hogy az OCLC (*Online Computer Library Center*) adatbázis lenyűgöző számú, *30 millió rekord* tartalmaz. Most, újból szembesülve ezzel a számmal, elírást gyanítottam, de ez volt a valós szám 1996-ban, szemben a 2016-os *361 millióval*. A tudományos kommunikáció válsága, ami 1996-ban kiemelkedő téma volt, természetesen továbbra is napjaink alapvető problémája.

A könyvtárközi kölcsönzés volumene napjainkban összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint akkor volt, de a tendencia már abban az időben is egyre inkább nyilvánvalóvá vált, mert elindult a támogatók által kezdeményezett könyvtárközi kölcsönzés a *WorldCat* rekordokból, melyet a *Texas Tech* az elsők között alkalmazott. Mára a történészek teljesen integrálták kutatási gyakorlatukba a nyomta-

tott könyvek és folyóiratok megosztott nemzeti gyűjteményét. Mindannyian érezzük az internet elüzletesedésének következményeit, és a profit alapú folyóiratok és adatbázisok árszerkezetének hatását a könyvtári költségvetésekre. Ezt a hatást úgy fogalmaznám: a gyűjtemények körében továbbra is drasztikusan csökken a könyvekre szánt hányad, és fordítva: növekszik a folyóiratokra és adatbázisokra fordított rész.

A H-Net 1996-ban látványos növekedést mutatott fel. 1993-as születésétől kezdve – három lista és 500 tag – mindössze három év alatt 1996-ban már 51 listánál tartott (ma a H-Net a *list* helyett a „hálózat” [*network*] kifejezést preferálja), 43.000 taggal 68 országból. A tagok kutatásra vonatkozó kérdéseket, pedagógiai tapasztalatokat és híreket posztoltak, miközben lista moderátorok vagy szerkesztők feleltek a megfelelőségi szttenderdek betartásáért. A H-Net szerkesztők elkezdtek megbízást adni könyv-recenziókra, amiért a kiadóktól review-példányokat kaptak, mert felismerték, hogy ezek a szakmai értékelések segítik új kiadványaik gyorsabb forgalmát. Az *American Historical Association* (AHA) némi izgalommal tekintett a H-Netre, mert a vezető folyóiratukban publikált évi ezres nagyságrendű recenzió legalább olyan vonzó volt olvasóközönségüknek, mint maguk a cikkek. Már 1996-ban azt jósoltam – kiderült, helyesen –, hogy a H-Net hamarosan eléri az *American Historical Review*-ban közreadott szemlék éves volumenét. Már terjesztették is ezeket a szemléket a szabadon hozzáférhető e-mail listákon és archiválták a nyílt World Wide Web-en, szemben a fizetési alapon terjesztett folyóiratokkal.

A H-Net nem vált üzletté, de növekedése következtében szervezési és pénzügyi kihívásokkal kellett szembenéznie. Az eredeti gazda-intézmény, a *University of Illinois at Chicago*, képtelen volt ellátni az egyre növekvő számítógépes hálózati feladatokat, és így a H-Net elfogadta a *Michigan State University* felajánlását, hogy költözzön Michiganbe. Ez a lépés már 1996-ig lehetővé tette egy erőteljesebb műszaki infrastruktúra kiépítését az USA egyik legnagyobb list-szerverével és egy olyan hivatalt, mely képes volt a szemle-példányok fogadására és azok továbbküldésére a recenzorokhoz. Ez az intézményes költözés és a kapcsolódó vezetői kihívások az 1997-es belső választások során válságot okoztak a H-Net demokratikus irányítású szervezetében. A kemény választási harcok eredményeként, melyről a *Chronicle of Higher Education* tudósított, én a H-Net vezető testületének tagja és a recenziós tevékenység koordinátora lettem. A H-Net – review (szemle) politikája eredményeként – az egyik legnagyobb közvetlenül hozzáférhető kiadó lett. Kezdeményeztem a kutatási és publikációs H-Net alelnöki hivatal létrehozását és azt néhány évig vezettem. Ebben a minőségben egyike lettem 2002-ben a *Budapest Open Access Initiative* első aláíróinak. Ugyanakkor javasoltam, és bevezettük a *Creative Commons* licenc alkalmazását a H-Net Reviews számára. A H-Net egy panelt szervezett az *Open Access*-ről az AHA éves közgyűlésén, ahol úgy tűnt, az AHA védekező pozícióba került. A H-

Netnek ugyanakkor további támogatásra volt szüksége, mert maga a *Michigan State University* kevesebb állami támogatást élvezett és kénytelen volt csökkenteni hozzájárulását a H-Net költségvetéséhez. Ezért H-Net saját adománygyűjtő (*fundraising*) kampányt indított, továbbá díjat kezdett szedni a megjelentetett álláshirdetéseikért. De szakmai tartalma továbbra is szabadon hozzáférhető maradt.

A HABSBERG lista egy nem-szerkesztett listaként jött létre a *Purdue University* bitnet szerverén 1991-ben. Mivel a H-Net egy korszerűsített műszaki és személyi infrastruktúrát ígért, az alapító, Charles Ingrao, és én hoztuk be a listát a H-netbe 1994-ben, ötven egynéhány taggal. 1996-ban 389 lista tag volt. Hála azoknak a kapcsolatoknak, melyeket kiépítettem a kiadókkal az Egyesült Államokban és Európában, a kilencvenes évek második felében a beáramló szemle-példányokból hetente egy szétküldhető review-t szerveztem és szerkesztettem. Magyar vonatkozású könyveket is ismertettünk, online fórumokat szerveztünk róluk, például Szarka László *Szlovák nemzeti fejlődés—magyar nemzeti-ségi politika 1867-1918* című könyvéről: <https://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=428>. Én szkeneltem az első néhány forrás szövegét a HABSBERG honlap forrás-gyűjteménye számára és elindítottam a szakterületünk kurzusleírásainak növekvő gyűjteményét. Mostanra pedigr hatalmasan megnövekedett a szabad interneten elérhető források mennyisége, ezek kiaknázása hozzátartozik a történelmi kutatás rutinjához. A történészek kutatásaiban ugyanakkor lényeges elem a forrásanyagok terjesztésének piacosodása is. Ez olyan mértéket ölt, hogy a történész könyvtárosok nagyobb valószínűséggel értesülnek kölcsönzőiktől teljes szövegű adatbázisok szükségességéről (melyek nem érhetők el könyvtárközi kölcsönzés révén), mint magukról a könyvekről – éppen ebben a könyv-központú diszciplínában.

A H-Net és a HABSBERG továbbra is növekednek. A teljes szervezet ma 185 hálózattal és 175.342 egyedi taggal büszkélkedhet, a HABSBERG-nak 1.648 tagja van. A műszaki infrastruktúra az elmúlt években átalakult, az összekapcsolt weboldalak moderált listáinak gyűjteményéből egy ún. H-Net Commons platformmá vált, az üzenetek kevésbé e-mailhez kötöttek, jobbra web-alapon mennek, ami képes befogadni többféle karakter-készletet, képeket, blogokat, a twittert és RSS hírcsatornákat. A H-Net Commons web-központú természete a történészek számára lehetővé teszi, hogy e-mail postaládájuk ne legyen minden nap tele kollégáktól jövő üzenetekkel, és sokan élnek e lehetőséggel. A H-Net továbbra is évente közel ezer szemlét biztosít és kezel, ezt mindet (40.715) archiválja, és szabadon hozzáférhetővé teszi a <http://www.h-net.org/reviews/home.php> internet oldalon.

Az internet, és kevésbé közvetlenül a H-Net hatása a történészekre tükröződik abban is, ahogy ma az AHA közeledik az internetes média felé. Folyóiratuk könyvismertetései még egy fizetős fal mögött állnak, de cikkei szabadon

hozzáférhető az interneten, miként az egyesület hírlevelei is. Az egyesületnek van egy társadalmi hálózatokkal foglalkozó munkatársa, aki a hírlevélben beszámol a tagok éves közgyűlés alatt folytatott „csipogtatásáról” (tweeting).

Erre a húsz évre visszatekinteni könnyű és örömteli feladat volt. De húsz évre előre tekinteni, nos, ez nem ajánlatos. Ha mégis: bizonyosnak tartom, hogy a történészek kommunikációja továbbra is alkalmazkodni fog a legújabb médiákhoz. Szükség lesz még könyvtárakra és levéltárakra, miközben az információ-tárolók újabb és újabb médiákra kerülnek, de nem mondanak le a régiekről sem.

A szerző korábbi írása ebben a témában:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0ahUKEwj7pO_G4bvMAhXD8x4KHbF_DQgQFgg1MAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.h-net.org%2Fhnetat20%2FJamesNiessen.pdf&usg=AFQjCNEwV2y_EKBcvfskiK KZF_47eQVQ6g&sig2=yV8ykzcqE0Papz6Wn5rj1A&bvm=bv.121070826,d.dmo&cad=rja

Interjú a szerzővel a H-Net Reviews korai történetéről:

<https://networks.h-net.org/node/19384/discussions/116616/ann-early-history-habsburg-network-interview-jim-niessen>